

КРАЙОВІ ЗАДАЧІ ДЛЯ РІВНЯНЬ ЕЛІПТИЧНОГО ТИПУ

1. Крайові задачі для прямокутних областей. Метод відокремлення змінних

Приклад 1.1. Знайти положення рівноваги однорідної квадратної мембрани зі стороною довжини a , якщо край мембрани $x = 0$ нерухомо закріплений, краї $y = 0$ та $y = a$ вільні, а на краї $x = a$ задане відхилення $\mu(y) = Py^2(y - a)^2$, де $P = \text{const} \neq 0$.

Розв'язання. Математична модель задачі: в області $\mathbf{D} = \{(x, y) \mid 0 < x, y < a\}$ знайти розв'язок рівняння Лапласа

$$\Delta U(x, y) \equiv U_{xx} + U_{yy} = 0, \quad (1.1)$$

який на краях мембрани справджує крайові умови

$$\begin{aligned} U(0, y) = 0, \quad U(a, y) = Py^2(y - a)^2, \quad 0 \leq y \leq a; \\ U_y(x, 0) = 0, \quad U_y(x, a) = 0, \quad 0 \leq x \leq a. \end{aligned} \quad (1.2)$$

Зауважимо, що крайові умови (1.2) є узгодженими, оскільки $\mu'(0) = \mu'(a) = 0$. Отже, для розв'язання задачі (1.1)-(1.2) застосовний метод відокремлення змінних. Згідно з алгоритмом цього методу розв'язок шукаємо у вигляді добутку двох функцій

$$U(x, y) = X(x) \cdot Y(y) \neq 0, \quad (1.3)$$

кожна з яких знаходиться окремо з урахуванням рівняння (1.1) та крайових умов (1.2). Підставивши (1.3) у рівняння Лапласа (1.1), одержимо:

$$X''(x) \cdot Y(y) + X(x) \cdot Y''(y) = 0 \Rightarrow -X''(x) \cdot Y(y) = X(x) \cdot Y''(y).$$

Відокремивши змінні шляхом ділення лівої та правої частин останньої рівності на величину $X(x) \cdot Y(y) \neq 0$, маємо

$$-\frac{X''(x)}{X(x)} = \frac{Y''(y)}{Y(y)}.$$

Одержана рівність виконується для всіх $(x, y) \in \mathbf{D}$ тільки тоді, коли

$$-\frac{X''(x)}{X(x)} = \frac{Y''(y)}{Y(y)} = \lambda = \text{const},$$

звідки маємо

$$Y''(y) - \lambda Y(y) = 0, \quad Y(y) \neq 0; \quad (1.4)$$

$$X''(x) + \lambda X(x) = 0, \quad X(x) \neq 0. \quad (1.5)$$

Підставивши (1.3) в однорідні крайові умови задачі (1.1)-(1.2), одержимо

$$X(x) \cdot Y'(0) = 0, \quad X(x) \cdot Y'(a) = 0,$$

звідки, враховуючи, що $X(x) \neq 0$, маємо

$$Y'(0) = 0, \quad Y'(a) = 0. \quad (1.6)$$

Дослідимо задачу Штурма-Ліувілля (1.4)-(1.6). Для цього зауважимо, що характеристичне рівняння для ДР зі сталими коефіцієнтами (1.4)

$$k^2 - \lambda = 0$$

залежно від значення параметра λ може мати дійсні різні, кратні або комплексні корені. Тому для повного дослідження слід розглянути три випадки.

1. Нехай $\lambda > 0$. Тоді $k_{1,2} = \pm\sqrt{\lambda}$ і загальний розв'язок рівняння (1.4) запишеться у вигляді $Y(y) = C_1 e^{\sqrt{\lambda}y} + C_2 e^{-\sqrt{\lambda}y}$. Підставивши цей розв'язок у крайові умови (1.6), одержимо лінійну однорідну систему відносно невідомих сталих C_1, C_2 :

$$\begin{cases} \sqrt{\lambda}(C_1 - C_2) = 0; \\ \sqrt{\lambda}(C_1 e^{\sqrt{\lambda}a} - C_2 e^{-\sqrt{\lambda}a}) = 0. \end{cases}$$

Детермінант цієї системи $\Delta = -2\lambda \operatorname{sh} \sqrt{\lambda}a \neq 0$, оскільки $\sqrt{\lambda}a > 0$. Отже, $C_1 = C_2 = 0$, а тому $Y(y) \equiv 0$ і у випадку $\lambda > 0$ власних значень не існує.

2. Нехай $\lambda = 0$. Тоді $k_{1,2} = 0$, $Y(y) = C_3 y + C_4$ і з крайових умов (1.6) одержимо:

$$\begin{cases} C_3 = 0; \\ C_4 = 0, \end{cases}$$

звідки $C_3 = 0$, C_4 – довільна стала. Отже, нетривіальний розв'язок існує при $C_4 \neq 0$, а тому $\lambda = 0$ є власним значенням, якому відповідає власна функція $Y(y) = C_4$.

3. При $\lambda < 0$ $k_{1,2} = \pm\sqrt{-\lambda}i$ і загальний розв'язок рівняння (1.4) запишеться у вигляді $Y(y) = C_5 \cos \sqrt{-\lambda}y + C_6 \sin \sqrt{-\lambda}y$. Із крайових умов (1.6) одержимо:

$$\begin{cases} \sqrt{-\lambda}C_6 = 0; \\ \sqrt{-\lambda}(C_6 \cos \sqrt{-\lambda}a - C_5 \sin \sqrt{-\lambda}a) = 0, \end{cases}$$

звідки $C_6 = 0$ і $-\sqrt{-\lambda}C_5 \sin \sqrt{-\lambda}a = 0$. Отже, нетривіальний розв'язок задачі (1.4)-(1.6) існує тільки для тих значень параметра λ , які є розв'язками тригонометричного

рівняння $\sin \sqrt{-\lambda}a = 0$, звідки $\lambda_n = -\left(\frac{\pi n}{a}\right)^2$, а відповідні власні функції матимуть

вигляд $Y_n(y) = C_5 \cos \frac{\pi n}{a} y$, $n \in \mathbb{N}$.

Об'єднавши випадки $\lambda = 0$ і $\lambda < 0$, і взявши для визначеності $C_4 = C_5 = 1$, одержимо систему власних значень і власних функцій ЗШЛ (1.4)-(1.6):

$$\lambda_n = -\left(\frac{\pi n}{a}\right)^2, \quad Y_n(y) = \cos \frac{\pi n}{a} y, \quad n = \overline{0, \infty}. \quad (1.7)$$

Підставивши знайдені власні значення в (1.5), отримаємо рівняння для визначення функцій $X(x)$

$$X_n''(x) - \left(\frac{\pi n}{a}\right)^2 X_n(x) = 0, \quad n = \overline{0, \infty},$$

загальний розв'язок якого має різний вигляд для випадків $n = 0$ та $n > 0$:

$$n = 0 \Rightarrow X_0(x) = A_0x + B_0;$$

$$n > 0 \Rightarrow X_n(x) = A_n \operatorname{ch} \frac{\pi n}{a} x + B_n \operatorname{sh} \frac{\pi n}{a} x,$$

де $A_n, B_n, n = \overline{0, \infty}$ – довільні сталі.

Згідно з (1.3) функції

$$U_0(x, y) = X_0(x) \cdot Y_0(y) = A_0x + B_0,$$

$$U_n(x, y) = \left(A_n \operatorname{ch} \frac{\pi n}{a} x + B_n \operatorname{sh} \frac{\pi n}{a} x \right) \cos \frac{\pi n}{a} y, \quad n \in \mathbb{N},$$

є частинними розв'язками рівняння Лапласа (1.1), що справджують однорідні крайові умови з (1.2). Тоді загальний розв'язок рівняння Лапласа, що справджує однорідні крайові умови задачі (1.1)-(1.2), запишеться у вигляді лінійної комбінації частинних розв'язків

$$U(x, y) = A_0x + B_0 + \sum_{n=1}^{\infty} \left(A_n \operatorname{ch} \frac{\pi n}{a} x + B_n \operatorname{sh} \frac{\pi n}{a} x \right) \cos \frac{\pi n}{a} y. \quad (1.8)$$

Визначимо коефіцієнти ряду (1.8) таким чином, щоб він справджував і неоднорідні крайові умови задачі (1.1)-(1.2). Безпосередня підстановка (1.8) у згадані умови дає

$$U(0, y) \equiv B_0 + \sum_{n=1}^{\infty} A_n \cos \frac{\pi n}{a} y = 0, \quad (1.9)$$

$$U(a, y) \equiv A_0a + B_0 + \sum_{n=1}^{\infty} (A_n \operatorname{ch} \pi n + B_n \operatorname{sh} \pi n) \cos \frac{\pi n}{a} y = Py^2(y-a)^2.$$

Із першого рівняння системи (1.9) очевидно отримуємо

$$B_0 = 0; \quad A_n = 0, \quad n \in \mathbb{N}. \quad (1.10)$$

Для знаходження решти невідомих коефіцієнтів із другого рівняння системи (1.9) розкладемо функцію $\mu(y) = Py^2(y-a)^2$ у ряд Фур'є по системі власних функцій (1.7) на проміжку $y \in [0, a]$:

$$Py^2(y-a)^2 = \sum_{n=1}^{\infty} \alpha_n \cos \frac{\pi n}{a} y, \quad (1.11)$$

де коефіцієнти Фур'є обчислюються за формулами

$$\alpha_n = \frac{P \int_0^a \xi^2 (\xi - a)^2 \cos \frac{\pi n}{a} \xi d\xi}{\int_0^a \cos^2 \frac{\pi n}{a} \xi d\xi} = \begin{cases} \frac{Pa^4}{30}, & n = 0, \\ -\frac{24a^4 P}{(\pi n)^4} [(-1)^n + 1], & n \in \mathbb{N}. \end{cases}$$

Підставивши (1.11) у друге рівняння системи (1.9), з урахуванням (1.10) маємо

$$A_0 = \frac{\alpha_0}{a} = \frac{Pa^3}{30},$$

$$B_n = \frac{\alpha_n}{\operatorname{sh} \pi n} = -\frac{24a^4 P \cdot [(-1)^n + 1]}{(\pi n)^4 \cdot \operatorname{sh} \pi n} = \begin{cases} 0, & n = 2k - 1, \\ -\frac{3a^4 P}{(\pi k)^4 \cdot \operatorname{sh} 2\pi k}, & n = 2k, \end{cases} \quad k \in \mathbb{N}.$$

Підставивши знайдені коефіцієнти у ряд (1.8), одержимо шуканий розв'язок крайової задачі (1.1)-(1.2).

Відповідь.

$$U(x, y) = \frac{Pa^3 x}{30} - \sum_{k=1}^{\infty} \frac{3a^4 P}{(\pi k)^4 \cdot \operatorname{sh} 2\pi k} \operatorname{sh} \frac{2\pi k}{a} x \cos \frac{2\pi k}{a} y.$$

Приклад 1.2. Зінтегрувати крайову задачу та дати її фізичну інтерпретацію:

$$\begin{aligned} U_{xx} + U_{yy} &= 12y + x^2(x - \pi)^2 \sin \gamma y, & 0 < x < \pi, & \quad 0 < y < 1; \\ U_x(0, y) &= 0, \quad U_x(\pi, y) = 0, & 0 \leq y \leq 1; \\ U(x, 0) &= 0, \quad U_y(x, 1) + U(x, 1) = 0, & 0 \leq x \leq \pi, \end{aligned} \quad (2.1)$$

де $\gamma = \operatorname{const} > 0$ є розв'язком рівняння $\gamma = -\operatorname{tg} \gamma$.

Розв'язання. Фізична інтерпретація:

а) Знайти положення рівноваги однорідної прямокутної мембрани $\pi \times 1$, яка піддається дії зовнішньої сили інтенсивності $-T[12y + x^2(x - \pi)^2 \sin \gamma y]$, де T – величина сили натягу, якщо край мембрани $y = 0$ нерухомо закріплений, краї $x = 0$ та $x = \pi$ вільні, а край $y = 1$ пружно закріплений – або

б) Знайти стаціонарний розподіл температури в однорідній прямокутній пластинці $\pi \times 1$, всередині якої діють джерела тепла інтенсивності $-k[12y + x^2(x - \pi)^2 \sin \gamma y]$, де k – коефіцієнт внутрішньої теплопровідності, якщо край пластинки $y = 0$ підтримується при нульовій температурі, краї $x = 0$ та $x = \pi$ теплоізовані, а на краї $y = 1$ відбувається теплообмін із довкіллям нульової температури.

Крайові умови задачі (2.1) очевидно є узгодженими, однак для вільного члена у рівнянні Пуассона не виконується однорідна крайова умова на краї $y = 1$, тому безпосередньо застосувати метод власних функцій не можна. Аби зробити це застосування можливим, приберемо з рівняння «зайвий» доданок $12y$ шляхом введення допоміжної функції. Отже, на першому етапі будемо шукати розв'язок задачі (2.1) у вигляді

$$U(x, y) = V(x, y) + \omega(y), \quad (2.2)$$

де $V(x, y)$ – нова невідома функція, а $\omega(y)$ – розв'язок крайової задачі для звичайного диференціального рівняння другого порядку

$$\omega''(y) = 12y, \quad \omega(0) = 0, \quad \omega'(1) + \omega(1) = 0. \quad (2.3)$$

Інтегруючи задачу (2.3), отримуємо

$$\omega'(y) = 6y^2 + C_1 \Rightarrow \omega(y) = 2y^3 + C_1 y + C_2;$$

$$\omega(0) = 0 \Rightarrow C_2 = 0,$$

$$\omega'(1) + \omega(1) = 0 \Rightarrow C_1 = -4,$$

а отже, $\omega(y) = 2y^3 - 4y$, і підстановка (2.2) запишеться у вигляді

$$U(x, y) = V(x, y) + 2y^3 - 4y. \quad (2.4)$$

Ввівши підстановку (2.4) у рівняння та крайові умови задачі (2.1) з урахуванням (2.3) і незалежності $\omega(y)$ від змінної x , відносно $V(x, y)$ отримуємо крайову задачу для спрощеного рівняння Пуассона

$$\begin{aligned} \Delta V(x, y) &\equiv V_{xx} + V_{yy} = x^2(x - \pi)^2 \sin \gamma y, \quad 0 < x < \pi, \quad 0 < y < 1; \\ V_x(0, y) &= 0, \quad V_x(\pi, y) = 0, \quad 0 \leq y \leq 1; \\ V(x, 0) &= 0, \quad V_y(x, 1) + V(x, 1) = 0, \quad 0 \leq x \leq \pi. \end{aligned} \quad (2.5)$$

Цього разу вільний член рівняння Пуассона справджує всі чотири однорідні крайові умови задачі (2.5), тому розв'язок цієї задачі можна знайти за допомогою методу власних функцій. Для цього (див. [3], Тема 1) спочатку розв'язуємо відповідну задачу на власні значення з крайовими умовами, аналогічними до крайових умов задачі (2.5):

$$\begin{aligned} \Delta W(x, y) &= \lambda W(x, y), \quad \lambda = \text{const}, \\ W_x(0, y) &= W_x(\pi, y) = 0, \quad W(x, 0) = W_y(x, 1) + W(x, 1) = 0. \end{aligned} \quad (2.6)$$

Шукаючи власні функції задачі (2.6) методом відокремлення змінних у вигляді $W(x, y) = X(x) \cdot Y(y) \neq 0$, маємо:

$$\frac{X''(x)}{X(x)} + \frac{Y''(y)}{Y(y)} = \lambda \Rightarrow \frac{X''(x)}{X(x)} = \alpha = \text{const}, \quad \frac{Y''(y)}{Y(y)} = \beta = \text{const}, \quad \alpha + \beta = \lambda,$$

$$X'(0) \cdot Y(y) = 0, \quad X'(\pi) \cdot Y(y) = 0, \quad X(x) \cdot Y(0) = 0, \quad X(x) \cdot [Y'(1) + Y(1)] = 0,$$

звідки отримуємо дві одновимірні задачі Штурма-Ліувілля

$$X''(x) - \alpha X(x) = 0, \quad X'(0) = 0, \quad X'(\pi) = 0; \quad (2.7)$$

$$Y''(y) - \beta Y(y) = 0, \quad Y(0) = 0, \quad Y'(1) + Y(1) = 0. \quad (2.8)$$

Зауважимо, що задача (2.7) очевидно аналогічна вже дослідженій у Прикладі 1.1 ЗШЛ (1.4)-(1.6), а тому її систему власних значень і власних функцій можна виписати з урахуванням формул (1.7):

$$\alpha_n = -n^2, \quad X_n(x) = \cos nx, \quad n = \overline{0, \infty}. \quad (2.9)$$

Дослідимо задачу Штурма-Ліувілля (2.8). Як відомо, для повного дослідження необхідно розглянути три випадки.

1. Нехай $\beta > 0$. Тоді загальний розв'язок рівняння з (2.8) запишеться у вигляді

$Y(y) = C_1 e^{\sqrt{\beta}y} + C_2 e^{-\sqrt{\beta}y}$. Підставивши цей розв'язок у крайові умови задачі (2.8), одержимо:

$$\begin{cases} C_1 + C_2 = 0; \\ \sqrt{\beta}(C_1 e^{\sqrt{\beta}} - C_2 e^{-\sqrt{\beta}}) + C_1 e^{\sqrt{\beta}} + C_2 e^{-\sqrt{\beta}} = 0. \end{cases}$$

Детермінант цієї системи $\Delta = -2(\sqrt{\beta} \operatorname{ch} \sqrt{\beta} + \operatorname{sh} \sqrt{\beta}) \neq 0$, оскільки $\beta > 0$. Отже, $C_1 = C_2 = 0$, а тому $Y(y) \equiv 0$ і у випадку $\beta > 0$ власних значень не існує.

2. Нехай $\beta = 0$. Тоді $Y(y) = C_3 y + C_4$ і з крайових умов задачі (2.8) одержимо:

$$\begin{cases} C_4 = 0; \\ 2C_3 + C_4 = 0, \end{cases}$$

звідки $C_3 = C_4 = 0$, а тому $Y(y) \equiv 0$ і $\beta = 0$ не є власним значенням.

3. При $\beta < 0$ загальний розв'язок рівняння із (2.8) запишеться у вигляді

$Y(y) = C_5 \cos \sqrt{-\beta} y + C_6 \sin \sqrt{-\beta} y$. Із крайових умов задачі (2.8) одержимо:

$$\begin{cases} C_5 = 0; \\ \sqrt{-\beta}(C_6 \cos \sqrt{-\beta} - C_5 \sin \sqrt{-\beta}) + C_5 \cos \sqrt{-\beta} + C_6 \sin \sqrt{-\beta} = 0, \end{cases}$$

звідки $C_6(\sin \sqrt{-\beta} + \sqrt{-\beta} \cos \sqrt{-\beta}) = 0$. Отже, нетривіальний розв'язок задачі (2.8)

існує тільки для тих значень параметра β , які є розв'язками трансцендентного рівняння

$$\sqrt{-\beta} = -\operatorname{tg} \sqrt{-\beta}. \quad (2.10)$$

Останнє рівняння має безліч коренів (це можна легко показати графічно), які не знаходяться в явному вигляді. Введемо задля зручності позначення $\mu_m = \sqrt{-\beta_m}$, де β_m , $m \in \mathbb{N}$ – множина від'ємних коренів рівняння (2.10). Тоді, взявши для визначеності $C_6 = 1$, одержимо систему власних значень і власних функцій ЗШЛ (2.8):

$$\beta_m = -\mu_m^2, \quad Y_m(y) = \sin \mu_m y, \quad m \in \mathbb{N}. \quad (2.11)$$

З урахуванням (2.9), (2.11) можемо записати систему власних значень і власних функцій двовимірної задачі (2.6):

$$\begin{aligned} \lambda_{n,m} &= \alpha_n + \beta_m = -n^2 - \mu_m^2, & n = \overline{0, \infty}, \quad m \in \mathbb{N}. \\ W_{n,m}(x,y) &= X_n(x) \cdot Y_m(y) = \cos nx \sin \mu_m y, \end{aligned} \quad (2.12)$$

Тепер розв'язок задачі (2.5) можна шукати у вигляді ряду по системі знайдених власних функцій (2.12)

$$V(x,y) = \sum_{\substack{n=0 \\ m=1}}^{\infty} C_{n,m} \cos nx \sin \mu_m y. \quad (2.13)$$

Із (2.6) очевидно випливає, що ряд (2.13) справджує крайові умови задачі (2.5). Отже, залишається вибрати коефіцієнти $C_{n,m}$ таким чином, щоб ряд (2.13) справджував також і рівняння задачі (2.5). Для цього спершу розкладемо вільний член рівняння Пуассона в подвійний ряд Фур'є по системі власних функцій (2.12) у прямокутнику $0 \leq x \leq \pi$, $0 \leq y \leq 1$:

$$\begin{aligned} x^2(x-\pi)^2 \sin \gamma y &= \sum_{\substack{n=0 \\ m=1}}^{\infty} \varphi_{n,m} \cos nx \sin \mu_m y, \\ \varphi_{n,m} &= \frac{\int_0^{\pi} \int_0^1 \xi^2 (\xi - \pi)^2 \sin \gamma \eta \cos n \xi \sin \mu_m \eta d\eta d\xi}{\int_0^{\pi} \int_0^1 \cos^2 n \xi \sin^2 \mu_m \eta d\eta d\xi}. \end{aligned} \quad (2.14)$$

Для обчислення коефіцієнтів Фур'є скористаємося результатами, отриманими в Прикладі 1.1 за подібного розкладу, а також тим, що за умовою задачі $\gamma = \operatorname{const} > 0$ є розв'язком рівняння $\gamma = -\operatorname{tg} \gamma$ (тобто входить у множину значень μ_m , а отже, при інтегруванні за змінною η маємо резонансний випадок). Нехай $\gamma = \mu_p$, де p – цілком

визначене натуральне число. Тоді значення коефіцієнтів Фур'є можна записати у вигляді

$$\varphi_{n,m} = 0, \quad n = \overline{0, \infty}, \quad m \neq p;$$

$$\varphi_{n,p} = \begin{cases} \frac{\pi^4}{30}, & n = 0, \\ -\frac{24}{n^4} [(-1)^n + 1] = \begin{cases} 0, & n = 2k - 1, \\ -\frac{3}{k^4}, & n = 2k, \end{cases} & k \in \mathbb{N}. \end{cases} \quad (2.15)$$

Підставивши (2.13) і (2.14) у рівняння Пуассона задачі (2.5), одержимо:

$$-\sum_{\substack{n=0 \\ m=1}}^{\infty} C_{n,m} (n^2 + \mu_m^2) \cos nx \sin \mu_m y = \sum_{\substack{n=0 \\ m=1}}^{\infty} \varphi_{n,m} \cos nx \sin \mu_m y,$$

звідки очевидно випливає рівність

$$C_{n,m} = -\frac{\varphi_{n,m}}{n^2 + \mu_m^2},$$

і згідно з (2.13) розв'язок задачі (2.5) матиме вигляд

$$V(x, y) = -\sum_{\substack{n=0 \\ m=1}}^{\infty} \frac{\varphi_{n,m}}{n^2 + \mu_m^2} \cos nx \sin \mu_m y.$$

Остаточний розв'язок задачі (2.5) одержимо, підставивши в останню формулу знайдені коефіцієнти Фур'є (2.15) з урахуванням рівності $\gamma = \mu_p$:

$$V(x, y) = \left[-\frac{\pi^4}{30\gamma^2} + \sum_{k=1}^{\infty} \frac{3 \cos 2kx}{k^4 (4k^2 + \gamma^2)} \right] \sin \gamma y. \quad (2.16)$$

Підставивши (2.16) у (2.4), одержимо шуканий розв'язок крайової задачі (2.1).

Відповідь.

$$U(x, y) = \left[-\frac{\pi^4}{30\gamma^2} + \sum_{k=1}^{\infty} \frac{3 \cos 2kx}{k^4 (4k^2 + \gamma^2)} \right] \sin \gamma y + 2y^3 - 4y.$$

Приклад 1.3. Знайти розв'язок задачі Неймана для рівняння Пуассона в прямокутнику:

$$\begin{aligned} U_{xx} + U_{yy} &= 18xy, \quad 0 < x < a, \quad 0 < y < b; \\ U_x(0, y) &= 0, \quad U_x(a, y) = 9a^2 y + \cos \frac{2\pi}{b} y, \quad 0 \leq y \leq b; \\ U_y(x, 0) &= U_y(x, b) = 1 + 3x^3, \quad 0 \leq x \leq a. \end{aligned} \quad (3.1)$$

Розв'язання. Беручи до уваги умову стаціонарності теплового поля для прямокутника (див. [3], Тема 5), бачимо, що для задачі (3.1) не виконується одна з умов коректності постановки, а саме на сторонах $x = 0$ та $x = a$, оскільки

$$\int_0^b 0 \cdot dy \neq \int_0^b \left(9a^2 y + \cos \frac{2\pi}{b} y \right) dy.$$

Отже, спробуємо звести задачу Неймана для рівняння Пуассона (3.1) до задачі для рівняння Лапласа підстановкою

$$U(x, y) = V(x, y) + \omega(x, y), \quad (3.2)$$

де $V(x, y)$ нова невідома функція, а $\omega(x, y)$ – частинний розв’язок неоднорідного рівняння

$$\omega_{xx} + \omega_{yy} = 18xy, \quad (3.3)$$

який вимагається підібрати таким чином, щоб після підстановки (3.2) відносно $V(x, y)$ отримати коректно поставлену задачу Неймана для рівняння Лапласа.

З огляду на вільний член рівняння (3.3) частинний розв’язок очевидно можна шукати у вигляді

$$\omega(x, y) = Ax^3 y + Bxy^3 + Cxy + Dx + Ey + F,$$

де згідно з (3.3)

$$6A + 6B = 18 \Rightarrow A + B = 3,$$

а інші коефіцієнти визначатимемо з урахуванням вимоги коректності постановки задачі Неймана для нової невідомої функції $V(x, y)$.

Щоб отримати задачу для $V(x, y)$, підставимо (3.2) у вигляді

$$U(x, y) = V(x, y) + Ax^3 y + Bxy^3 + Cxy + Dx + Ey + F \quad (3.4)$$

у рівняння та крайові умови задачі (3.1). Маємо:

$$V_{xx} + 6Axy + V_{yy} + 6Bxy = 18xy;$$

$$V_x(0, y) + By^3 + Cy + D = 0, \quad V_x(a, y) + 3Aa^2 y + By^3 + Cy + D = 9a^2 y + \cos \frac{2\pi}{b} y; \quad (3.5)$$

$$V_y(x, 0) + Ax^3 + Cx + E = 1 + 3x^3, \quad V_y(x, b) + Ax^3 + 3Bb^2 x + Cx + E = 1 + 3x^3.$$

Коректно поставлену задачу для рівняння Лапласа отримаємо за одночасного виконання рівностей

$$\begin{cases} A + B = 3; \\ \int_0^a (1 + 3x^3 - Ax^3 - Cx - E) dx = \int_0^a (1 + 3x^3 - Ax^3 - 3Bb^2 x - Cx - E) dx; \\ - \int_0^b (By^3 + Cy + D) dy = \int_0^b \left(9a^2 y + \cos \frac{2\pi}{b} y - 3Aa^2 y - By^3 - Cy - D \right) dy, \end{cases}$$

або після спрощення з обчисленням інтегралу від косинуса

$$A + B = 3, \quad 0 = - \int_0^a 3Bb^2 x dx, \quad 0 = \int_0^b (9a^2 y - 3Aa^2 y) dy.$$

Звідси $A = 3$, $B = 0$. Інші коефіцієнти у (3.4) не мають суттєвого значення, тому їх можна прирівняти до нуля, однак задля подальшого спрощення задачі (3.5) доцільно покласти $E = 1$.

Підклавши знайдені коефіцієнти у (3.4) і (3.5), можемо констатувати: підстановкою

$$U(x, y) = V(x, y) + y(3x^3 + 1) \quad (3.6)$$

задача (3.1) зводиться до коректно поставленої задачі Неймана для рівняння Лапласа вигляду

$$\begin{aligned} V_{xx} + V_{yy} &= 0, \quad 0 < x < a, \quad 0 < y < b; \\ V_x(0, y) &= 0, \quad V_x(a, y) = \cos \frac{2\pi}{b} y, \quad 0 \leq y \leq b; \\ V_y(x, 0) &= V_y(x, b) = 0, \quad 0 \leq x \leq a. \end{aligned} \quad (3.7)$$

Зауважимо, що крайові умови отриманої задачі (3.7) є узгодженими, а отже, для знаходження її розв'язку застосовний метод відокремлення змінних. Згідно з алгоритмом цього методу розв'язок шукаємо у вигляді добутку двох функцій

$$V(x, y) = X(x) \cdot Y(y) \neq 0. \quad (3.8)$$

Підставивши (3.8) у рівняння і крайові умови задачі (3.7) та відокремивши змінні аналогічно до Прикладу 1.1, дістанемо рівняння (1.5) для функції $X(x)$ і задачу Штурма-Ліувілля з рівнянням (1.4) та крайовими умовами

$$Y'(0) = 0, \quad Y'(b) = 0 \quad (3.9)$$

для функції $Y(y)$.

Дослідивши ЗШЛ (1.4)-(3.9) згідно з алгоритмом розв'язання аналогічної задачі (1.4)-(1.6) із Прикладу 1.1, отримаємо систему власних значень і власних функцій

$$\lambda_n = -\left(\frac{\pi n}{b}\right)^2, \quad Y_n(y) = \cos \frac{\pi n}{b} y, \quad n = \overline{0, \infty}. \quad (3.10)$$

Підставивши знайдені власні значення в (1.5), отримаємо рівняння для визначення функцій $X(x)$

$$X_n''(x) - \left(\frac{\pi n}{b}\right)^2 X_n(x) = 0, \quad n = \overline{0, \infty},$$

загальний розв'язок якого має різний вигляд для випадків $n = 0$ та $n > 0$:

$$n = 0 \Rightarrow X_0(x) = A_0 x + B_0;$$

$$n > 0 \Rightarrow X_n(x) = A_n \operatorname{ch} \frac{\pi n}{b} x + B_n \operatorname{sh} \frac{\pi n}{b} x,$$

де $A_n, B_n, n = \overline{0, \infty}$ – довільні сталі.

Згідно з (3.8) функції

$$\begin{aligned} V_0(x, y) &= X_0(x) \cdot Y_0(y) = A_0 x + B_0, \\ V_n(x, y) &= \left(A_n \operatorname{ch} \frac{\pi n}{b} x + B_n \operatorname{sh} \frac{\pi n}{b} x \right) \cos \frac{\pi n}{b} y, \quad n \in \mathbb{N}, \end{aligned}$$

є частинними розв'язками рівняння Лапласа, що справджують однорідні крайові умови з (3.7). Тоді загальний розв'язок рівняння Лапласа, що справджує однорідні крайові умови задачі (3.7), запишеться у вигляді лінійної комбінації частинних розв'язків

$$V(x, y) = A_0 x + B_0 + \sum_{n=1}^{\infty} \left(A_n \operatorname{ch} \frac{\pi n}{b} x + B_n \operatorname{sh} \frac{\pi n}{b} x \right) \cos \frac{\pi n}{b} y. \quad (3.11)$$

Визначимо коефіцієнти ряду (3.11) таким чином, щоб він справджував і неоднорідні крайові умови задачі (3.7). Безпосередня підстановка (3.11) у згадані умови дає

$$\begin{aligned} V_x(0, y) &\equiv A_0 + \sum_{n=1}^{\infty} \frac{\pi n}{b} B_n \cos \frac{\pi n}{b} y = 0, \\ V_x(a, y) &\equiv A_0 + \sum_{n=1}^{\infty} \frac{\pi n}{b} \left(A_n \operatorname{sh} \frac{\pi n a}{b} + B_n \operatorname{ch} \frac{\pi n a}{b} \right) \cos \frac{\pi n}{b} y = \cos \frac{2\pi}{b} y. \end{aligned} \quad (3.12)$$

Із першого рівняння системи (3.12) очевидно отримуємо

$$A_0 = 0; \quad B_n = 0, \quad n \in \mathbb{N}. \quad (3.13)$$

Тоді із другого рівняння системи (3.12) з урахуванням (3.13) і того факту, що вільний член у правій частині рівності є власною функцією (3.10) при $n = 2$ (**резонансний випадок**), маємо

$$A_n = \begin{cases} 0, & n \in \mathbb{N} \setminus \{2\}, \\ \frac{b}{2\pi} \operatorname{sh}^{-1} \frac{2\pi a}{b}, & n = 2. \end{cases}$$

Підставивши знайдені коефіцієнти у ряд (3.11), одержимо розв'язок задачі (3.7):

$$V(x, y) = B_0 + \frac{b}{2\pi} \operatorname{sh}^{-1} \frac{2\pi a}{b} \operatorname{ch} \frac{2\pi}{b} x \cos \frac{2\pi}{b} y,$$

де B_0 довільна стала (як відомо, розв'язок задачі Неймана на площині визначається з точністю до сталого доданка). А тоді шуканий розв'язок вихідної задачі (3.1) отримується згідно з формулою (3.6).

Відповідь.

$$U(x, y) = \frac{b}{2\pi} \operatorname{sh}^{-1} \frac{2\pi a}{b} \operatorname{ch} \frac{2\pi}{b} x \cos \frac{2\pi}{b} y + y(1 + 3x^3) + \text{const}.$$

Більше прикладів на розв'язування крайових задач для рівнянь еліптичного типу у прямокутних областях див. [2], стор. 144-155.

2. Крайові задачі для круга та кільця. Метод відокремлення змінних

Зауважимо, що методи інтегрування крайових задач для рівняння Лапласа у крузі, зовні круга та в кільці детально викладені в Циклі лекцій по темах розділу «Крайові задачі для рівнянь еліптичного типу» (див. [3], Тема 3). Тому на практичному занятті зосередимося на розв'язуванні крайових задач для рівняння Пуассона.

Приклад 2.1. Зінтегрувати крайову задачу та дати її фізичну інтерпретацію:

$$\begin{aligned} \Delta U(\rho, \varphi) &\equiv U_{\rho\rho} + \frac{1}{\rho} \cdot U_{\rho} + \frac{1}{\rho^2} \cdot U_{\varphi\varphi} = 21\rho \sin 4\varphi, \quad 0 < \rho < 1, \quad 0 \leq \varphi < 2\pi, \\ U_{\rho}(1, \varphi) + 2U(1, \varphi) &= 8 - 15 \sin 4\varphi, \quad 0 \leq \varphi < 2\pi. \end{aligned} \quad (4.1)$$

Розв'язання. Фізична інтерпретація:

a) Знайти положення рівноваги однорідної мембрани, яка має форму круга одиничного радіуса з центром у початку координат, і піддається дії зовнішньої сили інтенсивності $-21T\rho\sin 4\varphi$, де T – величина сили натягу, якщо край мембрани пружно закріплений за допомогою пружини з нежорстко зафіксованим краєм – або

б) Знайти стаціонарний розподіл температури в однорідній пластинці, яка має форму круга одиничного радіуса з центром у початку координат, якщо всередині пластинки діють джерела тепла інтенсивності $-21k\rho\sin 4\varphi$, де k – коефіцієнт внутрішньої теплопровідності, а на краї пластинки відбувається теплообмін із довкіллям змінної температури.

Оскільки маємо внутрішню крайову задачу для круга, то в процесі знаходження її розв'язку окрім рівностей (3.1) необхідно враховувати додаткові умови:

a) шуканий розв'язок буде неперервною функцією в замиканні заданої області за виконання умови неперервності в центрі круга, яку можна записати у вигляді границі

$$\lim_{\rho \rightarrow 0} |U(\rho, \varphi)| < \infty; \quad (4.2)$$

б) поставлена крайова задача матиме єдиний розв'язок $U(\rho, \varphi)$ на полярній площині, якщо вільний член у рівнянні Пуассона і $U(\rho, \varphi)$ будуть функціями, періодичними з періодом 2π за змінною φ (зауважимо, що для вільного члена рівняння $21\rho\sin 4\varphi$ ця умова очевидно справджується), тобто для шуканої функції повинна виконуватися умова

$$U(\rho, \varphi) = U(\rho, \varphi + 2\pi). \quad (4.3)$$

Спробуємо звести задачу для рівняння Пуассона до простішої задачі для рівняння Лапласа за допомогою підстановки

$$U(\rho, \varphi) = V(\rho, \varphi) + \omega(\rho, \varphi), \quad (4.4)$$

де $V(\rho, \varphi)$ – нова невідома функція, а $\omega(\rho, \varphi)$ деякий частинний розв'язок рівняння Пуассона

$$\Delta\omega(\rho, \varphi) \equiv \omega_{\rho\rho} + \frac{1}{\rho} \cdot \omega_{\rho} + \frac{1}{\rho^2} \cdot \omega_{\varphi\varphi} = 21\rho\sin 4\varphi. \quad (4.5)$$

Виходячи з вигляду вільного члена рівняння (4.5), можна припустити існування частинного розв'язку вигляду

$$\omega(\rho, \varphi) = A\rho^3 \sin 4\varphi, \quad (4.6)$$

де A – невідома стала. Підстановка (4.6) у (4.5) дає

$$6A\rho\sin 4\varphi + \frac{1}{\rho} \cdot 3A\rho^2 \sin 4\varphi - \frac{1}{\rho^2} \cdot 16A\rho^3 \sin 4\varphi = 21\rho\sin 4\varphi \Rightarrow A = -3,$$

звідки $\omega(\rho, \varphi) = -3\rho^3 \sin 4\varphi$. Для знайденого частинного розв'язку очевидно виконуються додаткові умови (4.2) і (4.3) – а отже, підстановка (4.4) набуде вигляду

$$U(\rho, \varphi) = V(\rho, \varphi) - 3\rho^3 \sin 4\varphi. \quad (4.7)$$

Запишемо крайову задачу для нової невідомої функції $V(\rho, \varphi)$. Для цього підставимо функцію (4.7) у рівності (4.1):

$$V_{\rho\rho} - 18\rho\sin 4\varphi + \frac{1}{\rho} \cdot (V_{\rho} - 9\rho^2 \sin 4\varphi) + \frac{1}{\rho^2} \cdot (V_{\varphi\varphi} + 48\rho^3 \sin 4\varphi) = 21\rho\sin 4\varphi,$$

$$V_{\rho}(1, \varphi) - 9\sin 4\varphi + 2[V(1, \varphi) - 3\sin 4\varphi] = 8 - 15\sin 4\varphi,$$

або після спрощення і врахування додаткових умов (4.2) та (4.3)

$$\Delta V(\rho, \varphi) \equiv V_{\rho\rho} + \frac{1}{\rho} \cdot V_{\rho} + \frac{1}{\rho^2} \cdot V_{\varphi\varphi} = 0, \quad (4.8)$$

$$V_{\rho}(1, \varphi) + 2V(1, \varphi) = 8,$$

$$\lim_{\rho \rightarrow 0} |V(\rho, \varphi)| < \infty, \quad V(\rho, \varphi) = V(\rho, \varphi + 2\pi). \quad (4.9)$$

Оскільки крайова умова на межі круга не залежить від полярного кута, то можемо шукати розв'язок отриманої задачі (4.8)-(4.9) у вигляді $V(\rho, \varphi) \equiv V(\rho)$. У цьому випадку умова періодичності з (4.9) виконується автоматично, а сама задача спрощується до крайової задачі для звичайного диференціального рівняння другого порядку

$$V''(\rho) + \frac{1}{\rho} \cdot V'(\rho) = 0, \quad (4.10)$$

$$\lim_{\rho \rightarrow 0} |V(\rho)| < \infty, \quad V'(1) + 2V(1) = 8.$$

Рівняння з задачі (4.10) інтегрується шляхом виділення точної похідної:

$$\rho V''(\rho) + V'(\rho) = 0 \Rightarrow [\rho V'(\rho)]' = 0 \Rightarrow \rho V'(\rho) = C_1 \Rightarrow V'(\rho) = \frac{C_1}{\rho},$$

звідки

$$V(\rho) = C_1 \ln \rho + C_2, \quad (4.11)$$

де C_1, C_2 довільні сталі. Зауважимо, що умова неперервності в центрі круга для функції (4.11) виконується, якщо покласти $C_1 = 0$. Таким чином, $V(\rho) = C_2$, і значення цієї сталої визначається з крайової умови на межі круга:

$$V'(1) + 2V(1) \equiv 2C_2 = 8 \Rightarrow C_2 = 4.$$

Отже, розв'язком крайової задачі (4.10) є функція $V(\rho) = 4$. Підставивши це значення у формулу (4.7) замість $V(\rho, \varphi)$, одержимо шуканий розв'язок внутрішньої задачі для круга (4.1) – (4.3).

Відповідь. $U(\rho, \varphi) = 4 - 3\rho^3 \sin 4\varphi$.

Приклад 2.2. Знайти стаціонарний розподіл температури в однорідній пластинці з коефіцієнтом внутрішньої теплопровідності $k = 1$, яка має форму кільця, обмеженого колами $\rho = 1/2$ та $\rho = 1$, якщо всередині пластинки діють джерела тепла інтенсивності $48 \sin 2\varphi$, зовнішній край пластинки підтримується при сталій температурі 1, а на внутрішньому краї відбувається теплообмін із довкіллям нульової температури, причому коефіцієнт зовнішньої теплопровідності рівний $\alpha = 4$.

Розв'язання. Математична модель задачі: у класі функцій $C^2(\mathbf{D}_2) \cap C^1(\bar{\mathbf{D}}_2)$, де $\mathbf{D}_2$ – внутрішність, а $\bar{\mathbf{D}}_2 = \{(\rho, \varphi) \mid 0,5 \leq \rho \leq 1, 0 \leq \varphi < 2\pi\}$ замикання заданого кільця, знайти розв'язок рівняння Пуассона

$$\Delta U(\rho, \varphi) \equiv U_{\rho\rho} + \frac{1}{\rho} \cdot U_{\rho} + \frac{1}{\rho^2} \cdot U_{\varphi\varphi} = -48 \sin 2\varphi, \quad (5.1)$$

який на межах кільця $\mathbf{D}_2$ справджує крайові умови

$$U_\rho\left(\frac{1}{2}, \varphi\right) - 4U\left(\frac{1}{2}, \varphi\right) = 0, \quad U(1, \varphi) = 1, \quad 0 \leq \varphi < 2\pi. \quad (5.2)$$

З огляду на особливості розглядуваної області й полярної площини загалом окрім крайових умов (5.2) слід враховувати також умову періодичності (4.3).

Підібрати частинний розв'язок для рівняння (5.1) значно важче, ніж це вийшло у Прикладі 2.1, тому застосуємо загальний метод інтегрування крайових задач для рівняння Пуассона в крузі, зовні круга чи в кільці: розв'язок задачі (5.1)-(5.2)-(4.3) будемо шукати у вигляді ряду по системі знайдених при дослідженні задачі Діріхле для круга (див. [3], Тема 3) власних функцій відповідної задачі для рівняння Лапласа

$$U(\rho, \varphi) = X_0(\rho) + \sum_{n=1}^{\infty} [X_n(\rho) \cos n\varphi + Y_n(\rho) \sin n\varphi], \quad (5.3)$$

який очевидно справджує умову періодичності (4.3). Невідомі коефіцієнти визначимо шляхом безпосередньої підстановки ряду (5.3) у рівняння Пуассона (5.1) та крайові умови (5.2).

Задля зручності запишемо рівняння (5.1) у вигляді

$$\rho^2 U_{\rho\rho} + \rho U_\rho + U_{\varphi\varphi} = -48\rho^2 \sin 2\varphi.$$

Підставивши в останню рівність замість $U(\rho, \varphi)$ ряд (5.3), після групування подібних доданків одержимо

$$\begin{aligned} \rho^2 X_0''(\rho) + \rho X_0'(\rho) + \sum_{n=1}^{\infty} [\rho^2 X_n''(\rho) + \rho X_n'(\rho) - n^2 X_n(\rho)] \cos n\varphi + \\ + \sum_{n=1}^{\infty} [\rho^2 Y_n''(\rho) + \rho Y_n'(\rho) - n^2 Y_n(\rho)] \sin n\varphi = -48\rho^2 \sin 2\varphi. \end{aligned} \quad (5.4)$$

Підстановка (5.3) у крайові умови (5.2) дає

$$\begin{aligned} X_0'\left(\frac{1}{2}\right) - 4X_0\left(\frac{1}{2}\right) + \sum_{n=1}^{\infty} [X_n'\left(\frac{1}{2}\right) - 4X_n\left(\frac{1}{2}\right)] \cos n\varphi + \sum_{n=1}^{\infty} [Y_n'\left(\frac{1}{2}\right) - 4Y_n\left(\frac{1}{2}\right)] \sin n\varphi = 0, \\ X_0(1) + \sum_{n=1}^{\infty} X_n(1) \cos n\varphi + \sum_{n=1}^{\infty} Y_n(1) \sin n\varphi = 1. \end{aligned} \quad (5.5)$$

Оскільки у правих частинах рівностей (5.4)-(5.5) фігурують лише власні функції з точністю до множників, незалежних від полярного кута (маємо резонансний випадок), то шляхом безпосереднього прирівнювання виразів при однакових власних функціях для шуканих коефіцієнтів ряду (5.3) одержуємо наступні співвідношення:

$$\rho^2 X_0''(\rho) + \rho X_0'(\rho) = 0, \quad X_0'\left(\frac{1}{2}\right) - 4X_0\left(\frac{1}{2}\right) = 0, \quad X_0(1) = 1; \quad (5.6)$$

$$\rho^2 X_n''(\rho) + \rho X_n'(\rho) - n^2 X_n(\rho) = 0, \quad X_n'\left(\frac{1}{2}\right) - 4X_n\left(\frac{1}{2}\right) = 0, \quad X_n(1) = 0, \quad n \in \mathbb{N}; \quad (5.7)$$

$$\rho^2 Y_n''(\rho) + \rho Y_n'(\rho) - n^2 Y_n(\rho) = \begin{cases} -48\rho^2, & n = 2, \\ 0, & n \neq 2; \end{cases} \quad (5.8)$$

$$Y_n'\left(\frac{1}{2}\right) - 4Y_n\left(\frac{1}{2}\right) = 0, \quad Y_n(1) = 0, \quad n \in \mathbb{N}.$$

Дослідимо отримані крайові задачі (5.6) – (5.8).

1. Рівняння задачі (5.6) інтегрується шляхом виділення точної похідної:

$$\rho X_0''(\rho) + X_0'(\rho) = 0 \Rightarrow [\rho X_0'(\rho)]' = 0 \Rightarrow \rho X_0'(\rho) = A_0 \Rightarrow X_0'(\rho) = \frac{A_0}{\rho},$$

звідки

$$X_0(\rho) = A_0 \ln \rho + B_0, \quad (5.9)$$

де A_0, B_0 довільні сталі, значення яких знаходимо безпосередньою підстановкою (5.9) у крайові умови задачі (5.6):

$$\begin{cases} X_0'(\frac{1}{2}) - 4X_0(\frac{1}{2}) \equiv \frac{A_0}{2} - 4(A_0 \ln \frac{1}{2} + B_0) = 0, \\ X_0(1) \equiv B_0 = 1 \end{cases} \Rightarrow A_0 = \frac{8}{1 + 8 \ln 2}.$$

Тоді на підставі (5.9) розв'язок крайової задачі (5.6) рівний

$$X_0(\rho) = \frac{8 \ln \rho}{1 + 8 \ln 2} + 1.$$

2. У задачах (5.7) усі рівняння та крайові умови є однорідними, тому жодна з цих задач не матиме нетривіального розв'язку, а отже, можемо констатувати, що

$$X_n(\rho) \equiv 0 \quad \forall n \in \mathbb{N}.$$

3. У задачах (5.8) усі крайові умови також є однорідними, натомість одне з рівнянь (при $n = 2$) є неоднорідним. Тому за аналогією з попереднім випадком можемо констатувати, що

$$Y_n(\rho) \equiv 0 \quad \forall n \in \mathbb{N} \setminus \{2\},$$

а функцію $Y_2(\rho)$ слід знайти окремо як розв'язок крайової задачі

$$\rho^2 Y_2''(\rho) + \rho Y_2'(\rho) - 4Y_2(\rho) = -48\rho^2, \quad (5.10)$$

$$Y_2'(\frac{1}{2}) - 4Y_2(\frac{1}{2}) = 0, \quad Y_2(1) = 0. \quad (5.11)$$

Рівняння (5.10) є рівнянням Ейлера, яке зводиться до лінійного рівняння зі сталими коефіцієнтами заміною незалежної змінної $\rho = e^t$, $t = \ln \rho$. Отже, маємо

$$Y_2'(\rho) = e^{-t} Y_2'(t), \quad Y_2''(\rho) = e^{-2t} [Y_2''(t) - Y_2'(t)],$$

і таким чином після вказаної підстановки рівність (5.10) набуде вигляду

$$e^{2t} \cdot e^{-2t} [Y_2''(t) - Y_2'(t)] + e^t \cdot e^{-t} Y_2'(t) - 4Y_2(t) = -48e^{2t},$$

або після спрощення

$$Y_2''(t) - 4Y_2(t) = -48e^{2t}. \quad (5.12)$$

Загальний розв'язок отриманого лінійного неоднорідного рівняння зі сталими коефіцієнтами рівний сумі загального розв'язку $Y_{2_{з.о.}}(t)$ відповідного однорідного рівняння та деякого частинного розв'язку $Y_{2_{ч.н.}}(t)$ неоднорідного рівняння (5.10).

Згідно з методом Ейлера отримуємо

$$Y_{2_{з.о.}}(t) = A_2 e^{2t} + B_2 e^{-2t},$$

де A_2, B_2 довільні сталі. Частинний розв'язок рівняння (5.12) згідно з правилами методу невизначених коефіцієнтів будемо шукати у вигляді $Y_{2_{ч.н.}}(t) = Ct e^{2t}$, $C = const$.

Тоді $Y_{2_{ч.н.}}'(t) = C e^{2t} (2t + 1)$, $Y_{2_{ч.н.}}''(t) = C e^{2t} (4t + 4)$, і після підстановки у (5.12) маємо

$$C e^{2t} (4t + 4) - 4Ct e^{2t} = -48e^{2t} \Rightarrow C = -12,$$

а тому $Y_{2_{ч.н.}}(t) = -12t e^{2t}$ і загальний розв'язок рівняння (5.12) запишеться як

$$Y_2(t) = A_2 e^{2t} + B_2 e^{-2t} - 12t e^{2t}.$$

Звідси після зворотної заміни $t = \ln \rho$ отримуємо загальний розв'язок рівняння Ейлера (5.10)

$$Y_2(\rho) = A_2 \rho^2 + B_2 \rho^{-2} - 12 \ln \rho \cdot \rho^2, \quad (5.13)$$

тоді $Y_2'(\rho) = 2A_2 \rho - 2B_2 \rho^{-3} - 12\rho(1 + 2 \ln \rho)$. Значення сталих A_2, B_2 обчислюємо шляхом безпосередньої підстановки (5.13) у крайові умови (5.11):

$$\begin{cases} Y_2'(\frac{1}{2}) - 4Y_2(\frac{1}{2}) \equiv A_2 - 16B_2 - 6(1 + 2 \ln \frac{1}{2}) - 4\left(\frac{A_2}{4} + 4B_2 - 3 \ln \frac{1}{2}\right) = 0, \\ Y_2(1) \equiv A_2 + B_2 = 0 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} B_2 = -\frac{3}{16}, \\ A_2 = \frac{3}{16}, \end{cases}$$

звідки згідно з (5.13) отримуємо розв'язок крайової задачі (5.10)-(5.11)

$$Y_2(\rho) = \frac{3}{16}(\rho^2 - \rho^{-2}) - 12\rho^2 \cdot \ln \rho.$$

На підставі проведеного дослідження можемо констатувати, що ряд (5.3) для шуканого розв'язку крайової задачі (5.1)-(5.2)-(4.3) після вилучення нульових коефіцієнтів спроститься до вигляду

$$U(\rho, \varphi) = X_0(\rho) + Y_2(\rho) \sin 2\varphi.$$

Остаточний результат отримаємо, підклавши в останню формулу знайдені функції $X_0(\rho)$ та $Y_2(\rho)$.

Відповідь.
$$U(\rho, \varphi) = 1 + \frac{8 \ln \rho}{1 + 8 \ln 2} + \left[\frac{3}{16}(\rho^2 - \rho^{-2}) - 12\rho^2 \cdot \ln \rho \right] \cdot \sin 2\varphi.$$

Приклад 2.3. Визначити, за якого значення сталої A є коректно поставленою задачею Неймана для круга

$$\begin{aligned} \Delta U(\rho, \varphi) &= 0, \quad 0 < \rho < 1, \quad 0 \leq \varphi < 2\pi, \\ U_\rho(1, \varphi) &= A + 4 \sin^2 \varphi, \quad 0 \leq \varphi < 2\pi. \end{aligned} \quad (6.1)$$

Дати фізичну інтерпретацію отриманої задачі та знайти її розв'язок.

Розв'язання. Маємо внутрішню задачу Неймана для рівняння Лапласа, яка буде коректно поставленою за виконання умови стаціонарності теплового поля для круга (див. [3], Тема 5) у вигляді

$$\int_0^{2\pi} (A + 4 \sin^2 \varphi) d\varphi = 0.$$

Звідси $A = -2$. Після підстановки цього значення в (6.1) і врахування тотожності $4 \sin^2 \varphi - 2 = -2 \cos 2\varphi$ для розв'язування отримуємо задачу

$$\Delta U(\rho, \varphi) \equiv U_{\rho\rho} + \frac{1}{\rho} \cdot U_\rho + \frac{1}{\rho^2} \cdot U_{\varphi\varphi} = 0, \quad 0 < \rho < 1, \quad 0 \leq \varphi < 2\pi, \quad (6.2)$$

$$U_\rho(1, \varphi) = -2 \cos 2\varphi, \quad 0 \leq \varphi < 2\pi.$$

Фізична інтерпретація [один із можливих варіантів для задачі (6.2)]:

У середині нескінченного кругового циліндра одиничного радіуса відбувається рух нестисливої рідини. Вважаючи рух сталим, потенціальним і плоскопаралельним,

знайти закон цього руху, якщо проекція швидкості $\vec{v}$ на зовнішню нормаль $\vec{n}$ циліндра в кожній його точці задається формулою: $\text{пр}_{\vec{n}} \vec{v} = -2 \cos 2\varphi$.

Оскільки маємо внутрішню крайову задачу для круга, то, як і в Прикладі 2.1, у процесі знаходження її розв'язку окрім рівностей (6.2) необхідно враховувати додатково умову неперервності в центрі круга (4.2), а також умову періодичності (4.3).

Для побудови розв'язку задачі (6.2)-(4.2)-(4.3) застосуємо метод відокремлення змінних (метод Фур'є). Згідно з алгоритмом цього методу розв'язок слід шукати у вигляді добутку двох функцій

$$U(\rho, \varphi) = X(\rho) \cdot \Phi(\varphi) \neq 0, \quad (6.3)$$

кожна з яких знаходиться окремо з урахуванням рівностей (6.2) та додаткових умов (4.2)-(4.3). Підставивши (6.3) у рівняння Лапласа з (6.2), одержимо:

$$X''(\rho) \cdot \Phi(\varphi) + \frac{1}{\rho} \cdot X'(\rho) \cdot \Phi(\varphi) + \frac{1}{\rho^2} \cdot X(\rho) \cdot \Phi''(\varphi) = 0,$$

або

$$\rho^2 X''(\rho) \cdot \Phi(\varphi) + \rho X'(\rho) \cdot \Phi(\varphi) + X(\rho) \cdot \Phi''(\varphi) = 0.$$

Відокремивши змінні шляхом ділення лівої та правої частин останньої рівності на величину $X(\rho) \cdot \Phi(\varphi) \neq 0$, маємо

$$\frac{\rho^2 X''(\rho) + \rho X'(\rho)}{X(\rho)} + \frac{\Phi''(\varphi)}{\Phi(\varphi)} = 0,$$

звідки випливає, що

$$-\frac{\rho^2 X''(\rho) + \rho X'(\rho)}{X(\rho)} = \frac{\Phi''(\varphi)}{\Phi(\varphi)} = \lambda = \text{const},$$

а отже,

$$\rho^2 X''(\rho) + \rho X'(\rho) + \lambda X(\rho) = 0, \quad X(\rho) \neq 0; \quad (6.4)$$

$$\Phi''(\varphi) - \lambda \Phi(\varphi) = 0, \quad \Phi(\varphi) \neq 0. \quad (6.5)$$

Згідно з (4.3) для функції $\Phi(\varphi)$ повинна виконуватися умова періодичності

$$\Phi(\varphi) = \Phi(\varphi + 2\pi). \quad (6.6)$$

Після знаходження нетривіальних розв'язків задачі (6.5)-(6.6) та інтегрування рівняння (6.4) згідно з алгоритмом, детально викладеним у Циклі лекцій по темах розділу «Крайові задачі для рівнянь еліптичного типу» (див. [3], Тема 3), отримуємо загальний розв'язок рівняння Лапласа, що справджує умову періодичності (4.3), у вигляді ряду

$$U(\rho, \varphi) = \frac{A_0}{2} + B_0 \ln \rho + \sum_{n=1}^{\infty} [(A_n \rho^n + C_n \rho^{-n}) \cos n\varphi + (B_n \rho^n + D_n \rho^{-n}) \sin n\varphi]. \quad (6.7)$$

Зауважимо, що умова (4.2) неперервності в центрі круга для ряду (6.7) виконується, якщо покласти $B_0 = 0$; $C_n = D_n = 0$, $n \in \mathbb{N}$. Таким чином, розв'язок рівняння Лапласа з урахуванням умов (4.2) та (4.3) запишеться у вигляді

$$U(\rho, \varphi) = \frac{A_0}{2} + \sum_{n=1}^{\infty} \rho^n \cdot (A_n \cos n\varphi + B_n \sin n\varphi). \quad (6.8)$$

Визначимо коефіцієнти ряду (6.8) таким чином, щоб він справджував крайову умову на межі круга з (6.2). Безпосередня підстановка (6.8) у згадану умову дає

$$U_\rho(1, \varphi) \equiv \sum_{n=1}^{\infty} n \cdot (A_n \cos n\varphi + B_n \sin n\varphi) = -2 \cos 2\varphi. \quad (6.9)$$

Рівність (6.9) очевидно виконується, якщо покласти

$$A_n = \begin{cases} 0, & n \in \mathbb{N} \setminus \{2\}, \\ -1, & n = 2; \end{cases} \quad B_n = 0, \quad n \in \mathbb{N}.$$

Підклавши знайдені коефіцієнти у (6.8), отримаємо шуканий розв'язок задачі Неймана (6.2)

$$U(\rho, \varphi) = \frac{A_0}{2} - \rho^2 \cos 2\varphi,$$

де A_0 довільна стала (як відомо, розв'язок задачі Неймана на площині визначається з точністю до сталого доданка).

Відповідь. Задача Неймана (6.1) коректно поставлена при значенні $A = -2$; у цьому випадку розв'язок рівний $U(\rho, \varphi) = -\rho^2 \cos 2\varphi + const$.

3. Крайові задачі для кругового сектора та криволінійного прямокутника. Метод відокремлення змінних

Зауважимо, що методи інтегрування крайових задач для рівняння Лапласа у круговому та кільцевому секторах за однорідних крайових умов на прямолінійних краях детально викладені в Циклі лекцій по темах розділу «Крайові задачі для рівнянь еліптичного типу» (див. [3], Тема 4). Тому на практичному занятті зосередимося на розв'язуванні задач складніших типів.

Приклад 3.1. Зінтегрувати крайову задачу та дати її фізичну інтерпретацію:

$$\Delta U(\rho, \varphi) \equiv U_{\rho\rho} + \frac{1}{\rho} \cdot U_\rho + \frac{1}{\rho^2} \cdot U_{\varphi\varphi} = \cos \varphi + \sin \varphi, \quad 0 < \rho < R, \quad 0 \leq \varphi < \frac{\pi}{2};$$

$$U(R, \varphi) = 0, \quad 0 \leq \varphi < \frac{\pi}{2}; \quad (7.1)$$

$$U_\varphi(\rho, 0) - U(\rho, 0) = 0, \quad U_\varphi\left(\rho, \frac{\pi}{2}\right) + U\left(\rho, \frac{\pi}{2}\right) = 0, \quad 0 \leq \rho \leq R.$$

Розв'язання. Фізична інтерпретація:

а) Знайти положення рівноваги однорідної мембрани, яка має форму сектора, що відповідає центральному куту 90° круга радіуса R із центром у початку координат, і піддається дії зовнішньої сили інтенсивності $-T(\sin \varphi + \cos \varphi)$, де T – величина сили натягу, якщо криволінійний край мембрани нерухомо закріплений, а інші краї пружно закріплені за допомогою пружин із жорстко зафіксованим краєм – або

б) Знайти стаціонарний розподіл температури в однорідній пластинці, яка має форму сектора, що відповідає центральному куту 90° круга радіуса R із центром у початку координат, якщо всередині пластинки діють джерела тепла інтенсивності $-k(\sin \varphi + \cos \varphi)$, де k – коефіцієнт внутрішньої теплопровідності, криволінійний край пластинки підтримується при нульовій температурі, а на інших краях відбувається теплообмін із довкіллям нульової температури.

Оскільки маємо крайову задачу для кругового сектора, то в процесі знаходження її розв'язку окрім рівностей (7.1) необхідно враховувати додатково умову неперервності в центрі круга (4.2).

Для інтегрування задачі (7.1)-(4.2) застосуємо загальну схему методу Фур'є у випадку крайових задач для рівняння Пуассона за однорідних крайових умов на прямолінійних краях кругового сектора: будемо шукати розв'язок у вигляді ряду

$$U(\rho, \varphi) = \sum_n X_n(\rho) \cdot \Phi_n(\varphi), \quad (7.2)$$

де $\Phi_n(\varphi)$ – власні функції ЗШЛ, що отримується з відповідної однорідної задачі для рівняння Лапласа

$$\Delta V(\rho, \varphi) \equiv V_{\rho\rho} + \frac{1}{\rho} \cdot V_{\rho} + \frac{1}{\rho^2} \cdot V_{\varphi\varphi} = 0, \quad (7.3)$$

із крайовими умовами

$$V_{\varphi}(\rho, 0) - V(\rho, 0) = 0, \quad V_{\varphi}\left(\rho, \frac{\pi}{2}\right) + V\left(\rho, \frac{\pi}{2}\right) = 0, \quad (7.4)$$

а $X_n(\rho)$ – невідомі коефіцієнти, які визначають шляхом безпосередньої підстановки ряду (7.2) у рівняння задачі (7.1) з урахуванням крайової умови на дузі $\rho = R$ та умови неперервності (4.2).

Для знаходження власних функцій $\Phi_n(\varphi)$ застосуємо до задачі (7.3)-(7.4) метод відокремлення змінних (метод Фур'є). Згідно з алгоритмом цього методу $V(\rho, \varphi)$ слід шукати у вигляді добутку двох функцій

$$V(\rho, \varphi) = Q(\rho) \cdot \Phi(\varphi) \neq 0, \quad (7.5)$$

де $Q(\rho)$ допоміжна функція, знаходити яку не вимагається. Підставивши (7.5) у рівняння (7.3), одержимо:

$$Q''(\rho) \cdot \Phi(\varphi) + \frac{1}{\rho} \cdot Q'(\rho) \cdot \Phi(\varphi) + \frac{1}{\rho^2} \cdot Q(\rho) \cdot \Phi''(\varphi) = 0,$$

або

$$\rho^2 Q''(\rho) \cdot \Phi(\varphi) + \rho Q'(\rho) \cdot \Phi(\varphi) + Q(\rho) \cdot \Phi''(\varphi) = 0.$$

Відокремивши змінні шляхом ділення лівої та правої частин останньої рівності на величину $Q(\rho) \cdot \Phi(\varphi) \neq 0$, маємо

$$\frac{\rho^2 Q''(\rho) + \rho Q'(\rho)}{Q(\rho)} + \frac{\Phi''(\varphi)}{\Phi(\varphi)} = 0,$$

звідки випливає, що

$$-\frac{\rho^2 Q''(\rho) + \rho Q'(\rho)}{Q(\rho)} = \frac{\Phi''(\varphi)}{\Phi(\varphi)} = \lambda = const,$$

а отже, для функції $\Phi(\varphi)$ отримуємо рівняння з параметром (6.5).

Підстановка (7.5) у крайові умови (7.4) дає

$$Q(\rho)\Phi'(0) - Q(\rho)\Phi(0) = 0, \quad Q(\rho)\Phi'\left(\frac{\pi}{2}\right) + Q(\rho)\Phi\left(\frac{\pi}{2}\right) = 0,$$

звідки, враховуючи, що згідно з (7.5) $Q(\rho) \neq 0$, дістанемо крайові умови для функції $\Phi(\varphi)$

$$\Phi'(0) - \Phi(0) = 0, \quad \Phi'\left(\frac{\pi}{2}\right) + \Phi\left(\frac{\pi}{2}\right) = 0. \quad (7.6)$$

Дослідимо задачу Штурма-Ліувілля (6.5)-(7.6). Як відомо, для повного дослідження необхідно розглянути три випадки.

1. Нехай $\lambda > 0$. Тоді загальний розв'язок рівняння (6.5) запишеться у вигляді

$\Phi(\varphi) = C_1 e^{\sqrt{\lambda}\varphi} + C_2 e^{-\sqrt{\lambda}\varphi}$. Підставивши цей розв'язок у крайові умови (7.6), одержимо:

$$\begin{cases} \sqrt{\lambda}(C_1 - C_2) - C_1 - C_2 = 0; \\ \sqrt{\lambda}\left(C_1 e^{\frac{\sqrt{\lambda}\pi}{2}} - C_2 e^{-\frac{\sqrt{\lambda}\pi}{2}}\right) + C_1 e^{\frac{\sqrt{\lambda}\pi}{2}} + C_2 e^{-\frac{\sqrt{\lambda}\pi}{2}} = 0. \end{cases}$$

Детермінант цієї системи $\Delta = 2\sqrt{\lambda} + 2\operatorname{ch}\frac{\sqrt{\lambda}\pi}{2} + 2\sqrt{\lambda}\operatorname{sh}\frac{\sqrt{\lambda}\pi}{2} \neq 0$, оскільки $\lambda > 0$. Отже,

$C_1 = C_2 = 0$, а тому $\Phi(\varphi) \equiv 0$ і у випадку $\lambda > 0$ власних значень не існує.

2. Нехай $\lambda = 0$. Тоді $\Phi(\varphi) = C_3\varphi + C_4$ і з крайових умов (7.6) одержимо:

$$\begin{cases} C_3 - C_4 = 0; \\ C_3 - C_3 \cdot \frac{\pi}{2} - C_4 = 0, \end{cases}$$

звідки $C_3 = C_4 = 0$, а тому $\Phi(\varphi) \equiv 0$ і $\lambda = 0$ не є власним значенням.

3. При $\lambda < 0$ загальний розв'язок рівняння (6.5) запишеться у вигляді

$\Phi(\varphi) = C_5 \cos\sqrt{-\lambda}\varphi + C_6 \sin\sqrt{-\lambda}\varphi$. Із крайових умов (7.6) одержимо:

$$\begin{cases} \sqrt{-\lambda}C_6 - C_5 = 0; \\ \sqrt{-\lambda}\left(C_6 \cos\frac{\sqrt{-\lambda}\pi}{2} - C_5 \sin\frac{\sqrt{-\lambda}\pi}{2}\right) + C_5 \cos\frac{\sqrt{-\lambda}\pi}{2} + C_6 \sin\frac{\sqrt{-\lambda}\pi}{2} = 0, \end{cases}$$

звідки

$$\begin{cases} C_5 = \sqrt{-\lambda}C_6; \\ C_6\left[2\sqrt{-\lambda}\cos\frac{\sqrt{-\lambda}\pi}{2} + (\lambda + 1)\sin\frac{\sqrt{-\lambda}\pi}{2}\right] = 0. \end{cases}$$

Отже, нетривіальний розв'язок задачі (6.5)-(7.6) існує тільки для тих значень параметра λ , які є розв'язками трансцендентного рівняння

$$2\sqrt{-\lambda}\cos\frac{\sqrt{-\lambda}\pi}{2} + (\lambda + 1)\sin\frac{\sqrt{-\lambda}\pi}{2} = 0. \quad (7.7)$$

Останнє рівняння має безліч коренів (це можна легко показати графічно), які не

знаходяться в явному вигляді. Введемо задля зручності позначення $\mu_n = \sqrt{-\lambda_n}$, де λ_n ,

$n \in \mathbb{N}$ – множина від'ємних коренів рівняння (7.7). Тоді, взявши для визначеності $C_6 = 1$, одержимо систему власних значень і власних функцій ЗШЛ (6.5)-(7.6):

$$\lambda_n = -\mu_n^2, \quad \Phi_n(\varphi) = \mu_n \cos\mu_n\varphi + \sin\mu_n\varphi, \quad n \in \mathbb{N}. \quad (7.8)$$

Отже, тепер ряд (7.2) для розв'язку задачі (7.1)-(4.2) можна записати у вигляді

$$U(\rho, \varphi) = \sum_{n=1}^{\infty} X_n(\rho) \cdot (\mu_n \cos\mu_n\varphi + \sin\mu_n\varphi). \quad (7.9)$$

Для визначення коефіцієнтів $X_n(\rho)$ підставимо ряд (7.9) у рівняння та першу крайову умову задачі (7.1). Маємо:

$$\Delta U(\rho, \varphi) \equiv \sum_{n=1}^{\infty} \left[X_n''(\rho) + \frac{1}{\rho} X_n'(\rho) - \frac{\mu_n^2}{\rho^2} X_n(\rho) \right] \cdot (\mu_n \cos \mu_n \varphi + \sin \mu_n \varphi) = \cos \varphi + \sin \varphi;$$

$$U(R, \varphi) \equiv \sum_{n=1}^{\infty} X_n(R) \cdot (\mu_n \cos \mu_n \varphi + \sin \mu_n \varphi) = 0.$$

Зауважимо, що $\lambda_p = -1$, де p – цілком визначене натуральне число, очевидно є коренем трансцендентного рівняння (7.7), якому відповідає власна функція (7.8) при значенні $\mu_p = \sqrt{-\lambda_p} = 1$, тобто

$$\Phi_p(\varphi) = \cos \varphi + \sin \varphi,$$

а отже, вільний член у рівнянні Пуассона входить у множину власних функцій (7.8) ЗШЛ (6.5)-(7.6), тобто маємо резонансний випадок. Таким чином, з урахуванням умови неперервності (4.2) для знаходження коефіцієнтів $X_n(\rho)$ отримуємо крайові задачі

$$X_n''(\rho) + \frac{1}{\rho} X_n'(\rho) - \frac{\mu_n^2}{\rho^2} X_n(\rho) = \begin{cases} 0, & n \neq p, \\ 1, & n = p; \end{cases} \quad (7.10)$$

$$\lim_{\rho \rightarrow 0} |X_n(\rho)| < \infty, \quad X_n(R) = 0, \quad n \in \mathbb{N}.$$

У задачах (5.8) усі крайові умови також є однорідними, натомість одне з рівнянь (при $n = p$) є неоднорідним. Тому можемо констатувати, що

$$X_n(\rho) \equiv 0 \quad \forall n \in \mathbb{N} \setminus \{p\},$$

а функцію $X_p(\rho)$, якій відповідає значення $\mu_p = 1$, слід знайти окремо як розв'язок крайової задачі

$$\rho^2 X_p''(\rho) + \rho X_p'(\rho) - X_p(\rho) = \rho^2, \quad (7.11)$$

$$\lim_{\rho \rightarrow 0} |X_p(\rho)| < \infty, \quad X_p(R) = 0. \quad (7.12)$$

Інтегруючи рівняння Ейлера (7.11) аналогічно до рівняння (5.10) у Прикладі 2.2, отримуємо його загальний розв'язок

$$X_p(\rho) = A_p \rho + B_p \rho^{-1} + \frac{\rho^2}{3},$$

де A_p, B_p довільні сталі, що визначаються з додаткових умов (7.12). Так, з умови неперервності впливає $B_p = 0$, а крайова умова при $\rho = R$ дає значення другого коефіцієнта:

$$A_p R + \frac{R^2}{3} = 0 \quad \Rightarrow \quad A_p = -\frac{R}{3}.$$

Таким чином, розв'язок задачі (7.11)-(7.12) рівний

$$X_p(\rho) = \frac{\rho^2 - R\rho}{3}.$$

На підставі одержаних результатів можемо констатувати, що ряд (7.9) для шуканого розв'язку крайової задачі (7.1)-(4.2) після вилучення нульових коефіцієнтів спроститься до вигляду

$$U(\rho, \varphi) = X_p(\rho) \cdot (\cos \varphi + \sin \varphi).$$

Остаточну відповідь отримаємо, підклавши в останню формулу знайдену функцію $X_p(\rho)$.

Відповідь.
$$U(\rho, \varphi) = \frac{\rho^2 - R\rho}{3} \cdot (\cos \varphi + \sin \varphi).$$

Приклад 3.2. Знайти положення рівноваги однорідної мембрани, яка має форму криволінійного прямокутника, що відповідає центральному куту 45° кільця, обмеженого колами радіусів $R = 1/2$ та $R_1 = 1$ із центрами в початку координат, якщо відхилення краю мембрани $\rho = 1$ рівне $\mu(\varphi) = 6 - \cos 2\varphi$, край $\varphi = 0$ вільний, а на краї $\rho = 1/2$ та $\varphi = \frac{\pi}{4}$ діють сили відповідно $v_1(\varphi) = T(\cos 2\varphi - 3 \cos 8\varphi)$ та $v_2(\rho) = 2T\rho^2$, де T – величина сили натягу.

Розв'язання. Математична модель задачі: у класі функцій $C^2(\mathbf{D}_4) \cap C^1(\overline{\mathbf{D}}_4)$, де $\mathbf{D}_4$ – внутрішність, а $\overline{\mathbf{D}}_4 = \{(\rho, \varphi) \mid \frac{1}{2} \leq \rho \leq 1, 0 \leq \varphi \leq \frac{\pi}{4}\}$ замикання заданого кільцевого сектора, знайти розв'язок рівняння Лапласа

$$\Delta U(\rho, \varphi) \equiv U_{\rho\rho} + \frac{1}{\rho} \cdot U_{\rho} + \frac{1}{\rho^2} \cdot U_{\varphi\varphi} = 0, \quad (8.1)$$

який на межах області $\mathbf{D}_4$ справджує крайові умови

$$\begin{aligned} U_{\rho}\left(\frac{1}{2}, \varphi\right) &= 3 \cos 8\varphi - \cos 2\varphi, & U(1, \varphi) &= 6 - \cos 2\varphi, & 0 \leq \varphi < \frac{\pi}{4}; \\ U_{\varphi}(\rho, 0) &= 0, & U_{\varphi}\left(\rho, \frac{\pi}{4}\right) &= 2\rho^2, & \frac{1}{2} \leq \rho \leq 1. \end{aligned} \quad (8.2)$$

Крайові умови на прямолінійних краях неоднорідні, тому для застосування методу Фур'є слід попередньо звести ці умови до однорідних підстановкою

$$U(\rho, \varphi) = V(\rho, \varphi) + \omega(\rho, \varphi), \quad (8.3)$$

де $V(\rho, \varphi)$ – нова невідома функція, а $\omega(\rho, \varphi)$ – допоміжна функція, що справджує неоднорідні крайові умови на прямолінійних краях

$$\omega_{\varphi}(\rho, 0) = 0, \quad \omega_{\varphi}\left(\rho, \frac{\pi}{4}\right) = 2\rho^2. \quad (8.4)$$

Допоміжну функцію будемо шукати в «періодичному» вигляді

$$\omega(\rho, \varphi) = a(\rho) \cos \beta \varphi + b(\rho) \sin \beta \varphi, \quad (8.5)$$

де коефіцієнти $a(\rho)$, $b(\rho)$ і константа $\beta > 0$ визначаються шляхом безпосередньої підстановки виразу (8.5) у крайові умови (8.4). Отже, маємо

$$\omega_{\varphi}(\rho, 0) \equiv \beta \cdot b(\rho) = 0 \Rightarrow b(\rho) = 0;$$

$$\omega_{\varphi}\left(\rho, \frac{\pi}{4}\right) \equiv \beta \cdot [b(\rho) \cos \frac{\beta\pi}{4} - a(\rho) \sin \frac{\beta\pi}{4}] = 2\rho^2 \Rightarrow \beta \cdot a(\rho) \sin \frac{\beta\pi}{4} = -2\rho^2.$$

Остання рівність виконується, якщо покласти, наприклад, $\beta = 2$, $a(\rho) = -\rho^2$. Тоді на підставі (8.5) отримуємо допоміжну функцію

$$\omega(\rho, \varphi) = -\rho^2 \cos 2\varphi,$$

і підстановка (8.3) набуває вигляду

$$U(\rho, \varphi) = V(\rho, \varphi) - \rho^2 \cos 2\varphi. \quad (8.6)$$

Щоб отримати крайову задачу для нової невідомої функції $V(\rho, \varphi)$, введемо підстановку (8.6) у рівняння (8.1) та крайові умови (8.2). Маємо

$$\begin{aligned} V_{\rho\rho} - 2 \cos 2\varphi + \frac{1}{\rho}(V_{\rho} - 2\rho \cos 2\varphi) + \frac{1}{\rho^2} \cdot (V_{\varphi\varphi} + 4\rho^2 \cos 2\varphi) &= 0; \\ V_{\rho}\left(\frac{1}{2}, \varphi\right) - \cos 2\varphi &= 3 \cos 8\varphi - \cos 2\varphi, \quad V(1, \varphi) - \cos 2\varphi = 6 - \cos 2\varphi, \\ V_{\varphi}(\rho, 0) &= 0, \quad V_{\varphi}\left(\rho, \frac{\pi}{4}\right) + 2\rho^2 = 2\rho^2, \end{aligned}$$

або після спрощення

$$\Delta V(\rho, \varphi) \equiv V_{\rho\rho} + \frac{1}{\rho} \cdot V_{\rho} + \frac{1}{\rho^2} \cdot V_{\varphi\varphi} = 0, \quad (\rho, \varphi) \in \mathbf{D}_4, \quad (8.7)$$

$$V_{\rho}\left(\frac{1}{2}, \varphi\right) = 3 \cos 8\varphi, \quad V(1, \varphi) = 6, \quad 0 \leq \varphi < \frac{\pi}{4}; \quad (8.8)$$

$$V_{\varphi}(\rho, 0) = 0, \quad V_{\varphi}\left(\rho, \frac{\pi}{4}\right) = 0, \quad \frac{1}{2} \leq \rho \leq 1.$$

Крайові умови задачі (8.7)-(8.8) є узгодженими, отже, до неї застосовний метод Фур'є. Згідно з алгоритмом цього методу розв'язок слід шукати у вигляді добутку двох функцій

$$V(\rho, \varphi) = X(\rho) \cdot \Phi(\varphi) \neq 0, \quad (8.9)$$

кожна з яких знаходиться окремо з урахуванням рівняння (8.7) та крайових умов (8.8). Підставивши (8.9) у рівняння Лапласа (8.7), одержимо:

$$X''(\rho) \cdot \Phi(\varphi) + \frac{1}{\rho} \cdot X'(\rho) \cdot \Phi(\varphi) + \frac{1}{\rho^2} \cdot X(\rho) \cdot \Phi''(\varphi) = 0,$$

або

$$\rho^2 X''(\rho) \cdot \Phi(\varphi) + \rho X'(\rho) \cdot \Phi(\varphi) + X(\rho) \cdot \Phi''(\varphi) = 0.$$

Відокремивши змінні шляхом ділення лівої та правої частин останньої рівності на величину $X(\rho) \cdot \Phi(\varphi) \neq 0$, маємо

$$\frac{\rho^2 X''(\rho) + \rho X'(\rho)}{X(\rho)} + \frac{\Phi''(\varphi)}{\Phi(\varphi)} = 0.$$

Одержана рівність виконується для всіх $(\rho, \varphi) \in \mathbf{D}_4$ тільки тоді, коли

$$-\frac{\rho^2 X''(\rho) + \rho X'(\rho)}{X(\rho)} = \frac{\Phi''(\varphi)}{\Phi(\varphi)} = \lambda = const,$$

а отже, для функцій $X(\rho)$ та $\Phi(\varphi)$ отримуємо рівняння з параметром (6.4) та (6.5) відповідно.

Підставивши (8.9) в однорідні крайові умови з (8.8), одержимо

$$X(\rho) \cdot \Phi'(0) = 0, \quad X(\rho) \cdot \Phi'\left(\frac{\pi}{4}\right) = 0,$$

звідки, враховуючи, що $X(\rho) \neq 0$, маємо

$$\Phi'(0) = 0, \quad \Phi'\left(\frac{\pi}{4}\right) = 0. \quad (8.10)$$

Дослідивши ЗШЛ (6.5)-(8.10) згідно з алгоритмом розв'язання аналогічних задач (1.4)-(1.6) із Прикладу 1.1 та (1.4)-(3.9) із Прикладу 1.3, отримаємо систему власних значень і власних функцій

$$\lambda_n = -16n^2, \quad \Phi_n(\varphi) = \cos 4n\varphi, \quad n = \overline{0, \infty}. \quad (8.11)$$

Підставивши знайдені власні значення в (6.4), дістанемо рівняння для визначення функцій $X(\rho)$. Підставивши знайдені власні значення у (3.8), отримаємо рівняння для визначення функцій $X(\rho)$, яке матиме різний вигляд для випадків $\lambda = 0$ та $\lambda < 0$:

$$\rho^2 X_0''(\rho) + \rho X_0'(\rho) = 0, \quad (8.12)$$

$$\rho^2 X_n''(\rho) + \rho X_n'(\rho) - 16n^2 X_n(\rho) = 0, \quad n \in \mathbb{N}. \quad (8.13)$$

Рівняння (8.12) інтегрується шляхом виділення точної похідної:

$$\rho X_0''(\rho) + X_0'(\rho) = 0 \Rightarrow [\rho X_0'(\rho)]' = 0 \Rightarrow \rho X_0'(\rho) = A_0 \Rightarrow X_0'(\rho) = \frac{A_0}{\rho},$$

звідки

$$X_0(\rho) = A_0 \ln \rho + B_0,$$

де A_0, B_0 довільні сталі.

Рівняння (8.13) є рівнянням Ейлера, яке зводиться до лінійного рівняння зі сталими коефіцієнтами заміною незалежної змінної $\rho = e^t, t = \ln \rho$. Отже, маємо

$$X_n'(\rho) = e^{-t} X_n'(t), \quad X_n''(\rho) = e^{-2t} [X_n''(t) - X_n'(t)],$$

і таким чином після вказаної підстановки рівність (8.13) набуде вигляду

$$e^{2t} \cdot e^{-2t} [X_n''(t) - X_n'(t)] + e^t \cdot e^{-t} X_n'(t) - 16n^2 X_n(t) = 0,$$

або після спрощення

$$X_n''(t) - 16n^2 X_n(t) = 0.$$

Загальний розв'язок отриманого лінійного рівняння зі сталими коефіцієнтами рівний

$$X_n(t) = A_n e^{4nt} + B_n e^{-4nt},$$

а отже, загальний розв'язок рівняння Ейлера (8.13) має вигляд

$$X_n(\rho) = A_n \rho^{4n} + B_n \rho^{-4n}, \quad n \in \mathbb{N},$$

де A_n, B_n довільні сталі.

Згідно з (8.9) функції

$$V_0(\rho, \varphi) = X_0(\rho) \cdot \Phi_0(\varphi) = A_0 \ln \rho + B_0,$$

$$V_n(\rho, \varphi) = (A_n \rho^{4n} + B_n \rho^{-4n}) \cos 4n\varphi, \quad n \in \mathbb{N},$$

є частинними розв'язками рівняння Лапласа (8.7), що справджують однорідні крайові умови з (8.8). Тоді загальний розв'язок рівняння Лапласа (8.7), що справджує однорідні крайові умови з (8.8), запишеться у вигляді лінійної комбінації частинних розв'язків

$$V(\rho, \varphi) = A_0 \ln \rho + B_0 + \sum_{n=1}^{\infty} (A_n \rho^{4n} + B_n \rho^{-4n}) \cos 4n\varphi. \quad (8.14)$$

Визначимо коефіцієнти ряду (8.14) таким чином, щоб він справджував і неоднорідні крайові умови з (8.8). Безпосередня підстановка (8.14) у згадані умови дає

$$V_\rho\left(\frac{1}{2}, \varphi\right) \equiv 2A_0 + \sum_{n=1}^{\infty} 4n \cdot (A_n \cdot 2^{1-4n} - B_n \cdot 2^{4n+1}) \cos 4n\varphi = 3 \cos 8\varphi, \quad (8.15)$$

$$V(1, \varphi) \equiv B_0 + \sum_{n=1}^{\infty} (A_n + B_n) \cos 4n\varphi = 6.$$

Оскільки у правих частинах рівностей (8.15) фігурують лише власні функції (8.11) з точністю до числових коефіцієнтів (маємо резонансний випадок), то шляхом безпосереднього прирівнювання виразів при однакових власних функціях для шуканих коефіцієнтів ряду (8.14) одержуємо співвідношення:

$$\begin{cases} A_0 = 0, & B_0 = 6; \\ A_n + B_n = 0, & n \in \mathbb{N}, \\ 4n \cdot (A_n \cdot 2^{1-4n} - B_n \cdot 2^{4n+1}) = \begin{cases} 0, & n \in \mathbb{N} \setminus \{2\}, \\ 3, & n = 2. \end{cases} \end{cases}$$

З останньої системи маємо $A_n = B_n = 0$, $n \in \mathbb{N} \setminus \{2\}$, а у випадку $n = 2$ знаходимо

$$\begin{cases} A_2 + B_2 = 0, \\ \frac{A_2}{128} - 512B_2 = \frac{3}{8} \end{cases} \Rightarrow A_2 = \frac{48}{65537}, \quad B_2 = -\frac{48}{65537}.$$

Підставивши знайдені коефіцієнти у ряд (8.14), дістанемо розв'язок крайової задачі (8.7)-(8.8)

$$V(\rho, \varphi) = 6 + \frac{48}{65537} (\rho^8 - \rho^{-8}) \cos 8\varphi.$$

Тоді шуканий розв'язок задачі (8.1)-(8.2) отримується на підставі формули (8.6).

Відповідь. $U(\rho, \varphi) = 6 + \frac{48}{65537} (\rho^8 - \rho^{-8}) \cos 8\varphi - \rho^2 \cos 2\varphi.$

Більше прикладів на розв'язування крайових задач для рівнянь еліптичного типу у кругових областях див. [2], стор. 157-163.

Джерела:

- [1] Перестюк М. О., Маринець В. В. Теорія рівнянь математичної фізики. – К.: Либідь, 2001. – С. 196-209.
- [2] Перестюк М. О., Маринець В. В., Рего В. Л. Збірник задач з математичної фізики. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2012. – С. 141-163.
- [3] Цикл лекцій по темах розділу – Крайові задачі для рівнянь еліптичного типу.